

~~Antor~~

~~de Cultura Valenciana~~

Llorente i els infants

Conferència pronunciada en l'acte
inaugural de la Secció de Llengua
i Literatura del curs 1948-1949 - de
dia 30 desembre 1948
per

Carles Salvador

Director de número i President de la Secció.

València
1948

Llorente i els infants

ELS TEMES INFANTILS EN LA POESIA VA-
LENCIANA DE TEODOR LLORENTE).

(Notes per a un estudi sobre

per Carles SALVADOR

Amb el poeta Enric Navarro Borràs em lligava una antiga i sincera amistat. Aquests darrers anys ens trobàvem cada diumenge al cafè i després, a mitja tarda, feiem llargues passejades pels carrers i els voltants de la Ciutat. Els temes literaris ens prenién el cor. L'any 1942 parlàvem molt de Llorente i de la poesia llorentina. ¿Caldria iniciar un retorn a les formes acadèmiques i als temes sentimentals oblidant un poc els cerebralismes que tant afortunadament havien remogut les aigües pútrides de les composicions de Certamen però que no havien estat massa acceptades pel poble i, a més a més, havien sofert un ~~xxx~~ col.lapse ? Tornar a Llorente, tornar als començaments de la Renaixença, i seguir els camins poètics gramaticalment nets, potser fóra bo. Tornar a Llorente per a llegir-lo atentament, estudiant-lo com en una càtedra de Poesia.

Aleshores jo m'aplicava en un ~~xxxi~~ assaig sobre la zoologia i la botànica en la poesia valenciana del Mestre. Navarro Borràs em parlava d'un possible estudi seu sobre els temes infantils en la poesia valenciana de Llorente i de Querol. Navarro Borràs moria el 24 de novembre de 1943 i el seu propòsit no ~~si~~ s'acomplí. El guany del pa de cada dia, la vida difícil d'aquests darrers anys, foren el motiu pel qual aquell projecte tan interessant no fóra realitzat per ell. Fon una llàstima !

Jo l'intente ara, en part, puix que l'estudi de les poesies de Querol les he deixades de banda. I siga el present treball un tribut d'admiració i de devoció a l'excel.lent poeta valencià Enric Navarro Borràs.

Jo no havia naixcut encara quan el Patriarca de les lletres valencianes publicava el seu "Libret de Versos" (1). Això fon en 1885; però ~~l'any anterior~~ ~~ara fa justament 60 anys~~ ja el tenia enllestit com es comprova per la data, 1884, que apareix sota la composició que obri el tal volum de poesies, la qual composició és una molt sentida i molt poètica dedicatòria al mateix "Libret". "A mon Libret" , la titola el Poeta.

Quan el Libret tenia un quart de segle de vida, jo eixia aleshores de la infantesa i em sabia de memòria algunes poesies llorentines. Aquell exemplar aprofità, al menys, per a què jo aprenguera de llegir la meua llengua materna i em trasbalsara anímicament. Em feia sentir. La meua vida d'infant ~~en~~ s'hi trobava reflectida en alguna composició. Era com si jo mateix ~~haguera~~ ^{haguéren} ~~haguéren~~ escrit aquells versos o que aquells versos ~~haguéren~~ ^{haguéren} estat escrits per a mi sol. Després, ja majoret, comprenia el "Preàmbulo" que Menéndez y Pelayo escriví per a aquella edició: "tiene la lira del Sr. Llorente cuerdas que vibran con especial encanto. La vida familiar y humilde, con su cortejo de mansas y resignadas virtudes, las alegrías y tristezas de los pequeños, las castas remembranzas del amor conyugal, las lágrimas de la viudez, de la orfandad y del desamparo.." Els subratllats són per a recalcar, ara, que no és d'aquest temps l'haver-se adonat que els temes infantils són una de les cordes de la lira llorentina, corda que correspon a la de l'Amor, seguint el concepte tòpic que Llorente posà a més d'aquesta, ~~la~~ ~~corda~~ de la Fe i la de la Pàtria.

Els temes infantils llorentins són nombrosos i estan escampats al llarg de la seua obra poètica, com vorem tot seguit. No obstant hi ha composicions dedicades expressament als infants, inspirades en afectes, sentiments, anècdotes...

Les vides infantils del Poeta són diverses i variades. Des del pobre femateret fins el futur Rei don Alfons, nen, aleshores als braços de la Reina Regent donya Cristina. Des de la filla del Poeta, Regina dels Jocs Florals del Rat Penat, fins els fills dels pastors i dels mariners... Tot un món infantil que plora o riu, que percaça papallones o busca nius per l'Horta.

Llorente té el cor ben tendre quan parla dels xiquets.

Unes vegades els conta rondalles i llegendes i històries i altres els posa com a personatges de les mateixes contalles en vers. Sempre hi ha una paraula dolça ~~per~~ pels infants o bé uns llavis per besar-los. I amb una insistència amable i corpredora Llorente els fa acaronar.

El verb "acaronar", d'una fonètica dolça i suau és usat moltes vegades pel Poeta. "Acaronar" és acariciar; però el sentit directe del mot és acostar la cara, d'un infant, al pit; acostar, algú, amorosament a si com per protegir-lo ~~de~~ emparar-lo, com diu Fabra en el seu "Diccionari General". Doncs bé; açò és el que fan continuament amb els seus filllets les mares, vídues o no, de les poesies llorentines, ~~tant orfenots com no~~.

Per a redactar el present treball s'ha aprofitat el volum "POESIES VALENCIANES" (2), València, 1936, a la qual edició es fa referència sovint. Els temes infantils es poden classificar en: a) Paternals, b) De pubertat, c) D'orfanat, d) De costums, e) Patriòtics i f) Religiosos o de formació religiosa.

El poeta Teodor Llorente i Olivares naixqué el 7 de gener de 1836 en la casa número 29 del carrer dels Serrens de la ciutat de València. Sa mare, Maria Olivares i Lucas, li ensenyà de lletra abans de dur-lo a l'escola. Als vint-i-cinc anys es casà amb Dolors Falcó i Serrano.

"Del matrimoni, ultra algun fill mort en la infància ~~per~~ tesa, naixqueren cinc fills - escriu M. Duran de València, biògraf seu. - I més avant: "La poesia, el periodisme, i la família absorbiren la vida tota de Llorente!" És estrany que l'home, pare de ~~una~~ família i poeta, dedique ple d'emoció i sentiment versos i composicions senceres als fills i als néts en edat infantil així com als xiquets en general que és el que ara ens interessa sobremanera?

En La Creu del Poble (pàg. 165) ell, Llorente, retorna a la casa del poblet des de la Ciutat "en una tartaneta negra" i en arribar a les vores

"Baix de la Creu de pedra
sobré els graons trencats
la santa companyera
dels meus béns i dels meus mals,

4

dels fillets rodejada,
m'aguardava constant.
En vore'm, tots corrien:
el majoret, davant;
després les germanetes,
dos àngels quasi iguals,
manolls de flors silvestres
portant sempre en les mans.
El xicotet de casa
sa mare alçava en alt
i ell els braços obria
com si diguera : ahí vaig. ''

El quadret és perfecte. El fill ''majoret'' és Pasqual,
''les germanetes'' són Maria, la primera regina dels Jocs
Florals, i la Irene. ''El xicotet de casa'', Teodor, l'ac-
tual Director de ''Las Provincias''. Com ~~==~~ la composi-
ció no porta data es pot dir, cal suposar-ho, que la filla
petita, Josefina, no havia naixcut encara.

Una altra composició plena de realisme, de sentiment
i de poesia en què l'esposa i els fills són els personat-
ges vivents del poema és la titulada INTIMA (pàg. 265).
Està escrita en el seu hort de Musseros on tants versos
havia escrit en la nostra llengua i on passava llargues
temporades des que deixà al seu fill Teodor la direcció
del diari i on morí el dia primer de juliol de l'any
1911 assegut en una butaca, voltat de la seua muller, dels
seus fills i dels historiadors Sanchis Sivera, canonge, i
Ruiz de Lihory, baró d'Alcalalí.

''No veem a son ombra fresca i regalada
com juguen els nostres infants senzills:
avui baix les branques creix altra niuada,
ilors de l'amor noves, fills dels nostres fills.''

4 I segueix parlant al seu amor, a la seua esposa, de ca-
bells blancs ja, com els del poeta:

''Mirant-los com corren, ton ànima endolça''

Davant del néts la doblada paternitat de l'avi ha quallat
en uns versos gojosos i resignats.

Però en la vida familiar no sempre el goig i l'alegria coronen les hores. La Mort s'ha atançat a la llar i ha omplert de dol el cor del Poeta. I amb motiu d'aquesta efemeride escriu la bellíssima poesia, tendra i dolçorida, A MA NETA MARIA BERNAL I LLORENTE, MORTA ALS CINQ ANYS (pàg. 181):

I

Era en la nostra casa on el dol etern dura,
àngel d'amor i pau.

Era càndida i tendra, era innocent i pura:
un colomí en el cau !

Quan el blanc front alçava, als dos costats caïa
l'ona dels cabells rulls ;
enterbolava una ombra subtil de melangia
la claror dels seus ulls.

Esclatar en sos llavis alegres carcallades
mai les havia vist ;
només els desplegava, i ben poques vegades,
migriure dolç i trist.

Callava i escoltava com si adins atenguera
reveladores veus,
com si llunyana música de la celest esfera
omplira els oïts seus.

Quan parlava... Era cosa de menjar-se-la a besos.
¡Quin saber! ¡Que raons !
Pareix que no ixca d'ella, exclamaven sorpresos
de ses contestacions.

I dien tots: Prodigi serà, quan siga dona,
de seny i de belltat.
Jo, en vore-la tan bella, tan sabuda, tan bona,
tremolava asustat.

II

Les flors més primerenques són les que el vent
(arranca
millor/a l'armeler;

el fruit dolç, que més prompte s'assaona en
(la branca
és el que cau primer.

Es la volva més blanca de la neu, i més neta,
la primera que es fon.
Morí en sa matinada nostra gentil Marieta :
No era per a este món !

Es una de les composicions completament dedicades a
tema infantil; però ara la inspiració no advé de fora a
dins, ans ho és substantiva, subjectiva, pregona al seny i
al cor.

Una altra, que fon dedicada a la seua filla Maria i ti-
tolada LA REINA DE LA FESTA i que va guanyar la Flor Natu-
ral d'un històric Certamen com vorem tot seguit, no la
transcriu perquè si bé està escrita pensant que la seua fi-
lla, nena de 14 anys, podria ser la regina de la festa de
l'Amor i de la Poesia si amb la tal composició guanyava
el premi, la composició no s'ajusta d'una manera concreta
a un sol tema infantil.

La fundació de la Societat del Rat Penat data de l'es-
tiu de l'any 1878. L'any següent, 1879, foren establerts els
Jocs Florals que encara subsistixen i foren celebrats per
primera vegada. El poeta premiat amb la Flor Natural fon
En Teodor Llorente i Olivares qui elegí per Regina de la
festa sa filla Maria, "ma benvoluda filla", que com ja
s'ha dit tenia 14 anys, segons declara el poeta en una no-
ta a la poesia premiada inserida, la nota, en la pàg. 408 del
volum que s'ha aprofitat per a aquest assaig.

El dia de la festa fon llegida la poesia A MA FILLA
MARIA, EN DONAR-LI LA ROSA DEL PREMI (pàg. 79). Aquesta com-
posició i l'anterior es poden considerar com a dedicades
especialment a la infància de la filla Maria.

Després d'explicar els significats de la rosa del
premi, diu :

Es la que tu, en els braços materns acarònada
has vist obrir-se en somnis de celestials jardins,
de besos i joguines, de llum i de rosada,
de resplendor d'estreles, de vols de serafins.

7

En ton pit, urna intacta d'amor i d'innocència
la pose, com si fóra lo més grat joiell
perquè en distintes formes guardant sa pura essència
duren eixos ensomnis eternament en ell.

La frase "urna intacta d'amor i d'innocència" és més apropiada a una infant que no a una jove i si bé l'edat, 14 anys, és més la d'una púber que no la d'una xiqueta, la consideració d'infant és clara i manifesta. Per altra part el concepte "infant" té una major amplitud entre les persones cultes, i entre els francesos, per exemple, que no en ambients vulgars. "Donzella infantil" és una expressió llorentina usada més d'una vegada en les seues poesies i que asenyala ~~XXX~~ l'època de la pubertat.

Hi ha una altra poesia, la titolada VICENTETA (pàg. 41) que cal incloure pel tema d'alguns dels seus versos en l'edat de la "donzella infantil". Es tracta d'una llauredora de l'Horta, airosa, "com pi, areta i alta"! Ulls negres i cabell llustrós. Té 16 anys i ja es contempla

en l'espill de l'aigua que s'atura adormida
entre els lliris en flor.

Agemollada en terra, doblat el coll, caiguda
la mà, està allí mirant-se, mirant-se complaguda.

El Poeta la veu ja feta una "filla d'Eva". Vicente-
ta es ruborisa i es capfica. ¿En què pensa? ¡qui ho sap!
Els fadrins s'adonen d'ella. Li han dit alguna cosa. Sent
enyor. La mare

pregunta a totes hores amb so queixós i tendre:

¿Esta xica què té?

Potser està enamorada amb aquell primer amor puríssim
que per ser el primer tantes vegades mor prompte i incon-
fessat. La infant s'ha transformat en dona. El Poeta ens
dóna en aquesta composició la primera manifestació de la
feminitat d'una infant en aquella precisa època en la que
deixa de ser ho.

D'aquesta mateixa temàtica: pubertat, enamorament in-
conscient, són els versos següents de la poesia PLE DE SOS-
PIRS EL COR (pàg. 351):

8
Era tendra i hermosa com armeler en flor
i tenia quinze anys
i lo seu cor llatia per mi i en el seu cor
no havia encara enganys.

Trista i plorosa estava sense saber perquè;
tenia el cor ferit,
els ulls blaus plens de foc, el cap d'ensomnis ple,
ple de sospirs el pit.

I una bellíssima, clara i expressiva composició tota
ella dedicada a aquesta edat és PRIMAVERAL (pàg. 231):

llarga, per de 116 versos

La xiqueta rossa, un dia
me va cridar al seu hort.
Primavera ! Primavera ! *cords?*
Per què em dus eixos records ?
Catorze anys ella comptava,
jo li guanyava de dos.
D'amor res ella sabia ;
jo, si sabia, era poc.

Aquell jardí quina escola
per a eixa ciència del cor:
Abril ! Que bona esperança !
Quins mestres, ocells i flors !

En els arbres refileaven
paixarells i verderols ;
sobre les obertes roses
volaven els papallons.

Ella estava més gojosa
que els ocells refileadors,
més polida que les roses,
més resplendent que el sol.

Per els caminals corria
llançant crits provocadors
i girava el cap per vore
si darrere anava jo.

Entre els rosers s'ajupia
baix una pomera en flor
i quan jo distret passava
movia el flexible tronc.

9

Pluja blanca i olorosa
plovía sobre el meu front
i ella, sortint entre roses
ria amb son riure més dolç.

Després se posava seria
com si fóra ja major
i en el meu braç repençant-se
m'ho comunicava tot.

Me mostrava les flors noves,
els peixos de vius colors
que omplien ~~de~~ d'or i de ~~gran~~ grana
el safareig de la font.

I l'arbre aquell on un dia,
no tingué un altre millor !
amagadet entre fulles
trobà un niu de rossinyols.

Me contava l'alegria
que sentí, canviada en plors,
quan, a l'endemà va vore'ls
en l'estreta gàbia tots.

I com gotes de rosada
d'un lliri blau en les flors
li enterboliren dos llàgrimes
els ulls plens de resplendors.

En aquell verger hi havia
un bosquet verd i pompós :
remorejava en ses fulles
dolçament el ventijol.

De dos arbres, una corda
penjava, ornada de flors ;
era aquella agrunsadora
son més agradable joc.

Dels dos ramals agafant-se
acomodà el lleuger cos
i a l'aire es llançà gojosa
com un ocell que alça el vol.

Montava al cel somrient
com monten les il·lusions
i del cel, també com elles,
baixava a terra d'un colp.

Embelesat jo la veia
ple d'alegria i de por ;

quan en parar l'espentava
me dia : Més fort ! Més fort !

Present tinc i tindrè sempre
aquella hermosa visió :
els ulls blaus li espurnejaven ;
~~vechhabutwewonedeefbwmowwaw~~
les galtes eren de foc.

El vent sos cabells movia
i donava a son blanc front,
com una celística lluminosa,
voladúries de fils d'or.

En alenar, dibuixaven
sos pits els naixents contorns
com les onades primeres
que en la mar l'oratge mou.

I les faldes, bellugant-se
en remolins voladors,
descobrien i amagaven
els seus peüets juetons.

D'exàmetres i pentàmetres
jo estava tot ple llavors
i en tu pensava, Virgili,
mon primer mestre d'amor.

Me preguntava : Amarilis,
haurà tornat a este món ?
Ompliran nimfes les selves ?
Sonarà Pan el flabiol ?

I l'ensomniada Amarilis,
mentres tal pensava jo,
soltà les mans de les cordes
marejada ja del tot.

Estengué els braços a l'aire
i per a baixar millor
quan llançà lo cos a terra
s'agafà bé del meu coll.

Sentí el dolcíssim contacte
de sos cabells rulls i solts,
el tebi alé de sos llavis,
el bategar del seu cor.

Ella , no sabent qué dir-me, ~~ni fer~~
ni sabent què fer tampoc,
fugí com fugí un ensomni,

pels caminals plens de flors.

~~XXXXXXXXXX~~

Jo quedí clavat en terra,
mut, espantat... i ditxós.
Primavera ! Primavera !
Per què em dus estos records ?

Es comprén ara ~~xxx~~ ben clarament com el Poeta en aquesta composició autobiogràfica ^{de dona} ~~son~~ del pas de la infància a la pubertat en aquella meravellosa època en què la dona no és sino una "donzella infantil" ?

Vegem-ne una altra, tota ella dedicada - i podríem dir a un donzell infantil ? - a un infant mariner que comença a sentir-se home: (~~pàg. 314~~) **XIC DE BARCA** (pàg. 313)

Clar és el dia, la mar és bella.
Del port a fora surt el vaixell ;
càrrega porta per a Marsella ;
grans cistellotes de moscatell.
La mar és bella i és clar el dia !
Ja el llaüt gira son rumb al nord ;
el xic del barco, ple d'alegria,
la despedida li dóna al port.

Quan lluminosa brilla l'aubada !
Quan blau el golfo i el cel quan pur !
Per més que estenga lluny la mirada
res se m'alcança boirós i obscur.
Escolta, oh Verge !, les alabances,
els precs de gràcies que et done jo ;
vui veig omplides mes esperances,
vui és ma primera navegació.

Oh barraqueta que el cor m'alegres,
que allà en la platja te tinc davant !
Oh moreneta dels grans ulls negres
que el llaüt nostre mires plorant !
No plores, tonta ! fes tes pregàries
per què a la volta vinga jo bé :
ja voràs, nena, les bonicàries
que de Marsella te portaré.
D'or i de rosa veig el pervindre
quan la mar mire davant de mi ;
qualsevol dia me voràs vindre

12

portant el mando d'un bergantí.
Vindràs a rebre'm, vindràs ufana,
i jo, donant-te franca la mà,
diré : Voldries ser capitana ?

Resposta espera lo Capità.

Així somnia, somnis hermosos ~~nyquwwww~~
que es desvaneixen aquella nit !
Ah, llaüt míser ! Un buc dels grossos
entre grans boires me l'na embestit !
La nau petita queda desfeta ;
els homes d'ell, ah!, tots han mort.
Florant aguarda la moreneta:
el xic del barco no torna al port.

¿No deia Menéndez y Pelayo que la corda de la lira de Llorente té un especial encant per a les llàgrimes de l'orfandat ? Efectivament. Cal no oblidar que l'època de Llorente és romàntica i que els romàntics han tingut me lodies de tons suaus per a les dolors humanes. L'orfe és un ser desgraciat que necessita l'ajuda i l'empar; la comiseració i la caritat poden, en alguns casos, aminorar la tragèdia de l'infant que ha perdut els pares. La tendror dels sentiments del Poeta s'entre té quasi bé sempre a barallar, a ajuntar el dol de la viduetat amb el dól de l'orfenesa. Aquesta interferència, o millor dit, interdependència sentimental la porta el Poeta a altres cordes líriques. En les poesies de costums en les que els tipismes de la terra són exalçats, en les religioses, o bé d'educació o formació religiosa i en les que per més d'un motiu ~~pod~~riem i podem enquadrar en el compartiment estanc de les patriòtiques, tan nombroses com interessants, del nostre mestre, aquesta interdependència temàtica apareix sovint com es vorà més avant.

Vegem els fragments que segueixen, tots ells de la composició EL ROSARI DE LA VIUDA (pàg.97) :

Acarona la mare endolada
en sos braços l'infant més petit;
altres dos contemplant la niuada,
de sos peus i sa falda fan llit.

La germana major, ala mare

mira i besa i esclata en un plor ;
els germans creicudets, de son pare
s'enrecorden i al punt li fan cor.

Comença el res del rosari. Lamasovera, la vídua, va re-
cordant els sofriments passats i els actuals, la casa sen-
se patró, les eines del treball arraconades o penjades,
el celler i el trull, buids, els parents i els veïns que
en lloc d'apiedar-se i aconsolar-la i ajudar-li a sos-
tindre la casa i a fer pujar la familieta, encara li fan
mal.

Veu trucar la misèria a la porta,
veu la fam que a les mares fa por;
veu, rendida, esglaiada, mig morta,
que el pa acaptien els fills de son cor.

Però la vídua reacciona i pregant amb el "Pare nos-
tre que estás en el cel " demana clemència i auxili :

Per el plor d'estos orfes que escalda
nit i dia mon cor maternal !
Per aquest angelet que en ma falda
riu encara ignorant de son mal !

Demana pau a la seua ànima i força i vigoria per a
defendre "son niu " :

Veja jo, sempre trista i plorosa,
mos fills créixer alegres i forts
com brancada florida i pomposa
que trau saba dels troncs vells i morts !

Quan la vídua adolorida ha resat el Pare nostre li
responen els de casa :

Pare nostre! amb sa veu farfallosa
clama l'avi que es va ja del món.
Pare nostre! amb ses llavis de rosa
la donzella infantil li respon.

Amb quina expressió més tendra el Poeta anomena la

filleta major, la qui ha d'ajudar la mare a fer créixer els germanets i a fer els treballs de la llaurança més propis d'homes que de mans femenines : "donzella infantil" , és a dir, una doneta, una dona abans d'hora !

D'entre les veus que responen els clams llagrimosos n'hi ha una que baixa del cel. És la veu de l'espós, dolcíssima i pura, aconhortadora i animosa, qui des d'allà dalt contempla i protegix la muller. I ella pren ànims i els patiments li seran grats des d'aleshores, i el viure li serà dolç i li seran més planers els aspres camins de la ~~viudeza~~ I...

viduitat.

Resplandix en sos ulls brillant flama
i amb paraules d'amor i de mel
al fillet apretat crida i clama:
Pare nostre que estàs en el cel !

Per als Jocs Florals del Rat Penat de l'any 1887 la Reina Regent donya Cristina senyala per si mateixa el tema de la composició amb la que ~~obté~~ ^{obté} la Flor Natural el poeta Florente al mateix temps que el premi ofert per la reial persona. Don Alfons XII morí en 1885 i l'Espanya fon governada, com a Reina Regent, la seua vídua donya Maria Cristina, fins la majoria d'edat del seu fill, don Alfons XIII, l'any 1902. Aquest, en 1887, era un infant, orfe. I en cantar LES GLÒRIES DE VALENCIA (pàg. 139) que així es titula la poesia doblement llorejada al Certamen, diu, referint-se a la Reina Regent, "viuda afligida."

I ella, escoltant les èpiques històries
estreny el Rei Infant sobre el seu cor.

La Reina "de la seua cadira d'or" estant demana als poetes valencians canten les glòries de València, però també
dels orfes i dels folls aconhortats.

El cant és fet en estrofes ampuloses i ~~romàn~~ declamàtories i quan és ja completa la visió de la història antiga triomfal i es preveuen les glòries futures calla el poeta, la Reina clava en la volta blava del cel "son esguard sens por" ,

brilla en sos ulls la llum de l'alegria,
i al Rei infant, que contemplant-la es ria
besa gojosa acaronent-lo al cor.

Si la viduïtat i l'orfenesa reials han estat motiu
d'inspiració poètica una altra orfandat i una altra vidu-
ïtat pren el cor del Poeta. Ara no són fragments d'una com-
posició en la que el motiu principal és una altre - en
el cas anterior, les glòries valencianes - sino que tota
ella és inspirada en aquell tema tan car als sentiments
nobilíssims de Llorente. El llenguatge deixa de ser gran-
diloqüent i es torna líric ; deixa de ser preocupat i es
torna senzill i fresc i suau. Vegem-lo a la pàgina 315 :

FILLA DE VIUDA

La veig vindre dels camps, tornant a casa,
tots els capvespres quan s'amaga el sol.
Com somniada visió lleugera passa ;
té ara dotze anys; vestida va de dol.

Baix cada braç un feix enorme porta
de les herbes silvestres que ha segat;
un rastre deixa de perfums de l'horta
per els camins i sendes que ha passat.

Si sent que algú s'acosta el pas apreta;
tots la saluden agradosament;
alguns més compassius, diuen : - Pobreta !
Si ella ho escolta, fa com qui no ho sent.

En sa caseta humil entra resolta
i alçant la veu, exclama : - Bona nit !
els dos feixos pesats en terra asolta
i sent l'orgull del deure ja complit.

La pobra mare, viuda, sens ajuda,
mig ple encara, li dóna lo seu plat ;
ella el pren sens dubtar, i complaguda,
menja sa part pensant : - Me l'he guanyat.

La mare diu: - El tio Malacara
nos compra els dos borregos. Mare, no -
respon la filla : - no els venguem encara ;
ja vorà quan lluïts li'ls pose jo.

Dóna un bes a sa mare, després resa
l'oració que el senyor retor li ha dit
i com en tàlem d'or una princesa
dorm en son catre dur tota la nit.

Ja està dit més amunt que els temes infantils en llo-
rente es troben, interferits per altres temes també carís-
sims al Poeta. Els temes patriòtics i els costumistes o
típics quasi sempre van junts. Quan amb aquesta corda fa la
línia melòdica el cant s'abarithona, es fa masculí, viril;
però no perd gens de tendresa i per això sona, també, la cor-
da de l'Amor més fina, i la de la Fe, més pura.

Heus ací la famosa poesia, íntegrament dedicada a un
petit orfe, que fa tremolar el cor per tendra i el fa ele-
var a les regions del sentiment patri. (Pàg. 133) :

EL TABALET

Febrós, ple de basques, un pobre agüelet,
del llit mig alçat-se li dia a son nét :
- Se fa ja tot negre;
tinc por i tinc fred:
repica l'alegre,
festiu tabalet.

Com tu, fill meu, era : vuit anys jo tenia;
mon pare - sant home - me va dir un dia :
- Avui vullc donar-te mon únic tresor.
I al coll me penjava - quin goig i alegria -
aqueixe que enyore tabal d'argent i or.

Prenguí les baquetes amb mans tremoloses;
així que feriren la caixa dubtoses
l'alegre redoble sonà i llancí un crit.
Quan bé repicaven les notes joioses !
Millor repicava mon cor dins del pit.

Repics d'esperança, de glòria i de festa,
ompliu, ompliu sempre mon cor i ma testa !
Soneu a la vora del meu trist capçal !
~~Sol bé que desitje! Sol goig que ja em resta!~~
Siau de mon trànsit la marxa triomfal.

Vestit tot de pana i amb pas curt i noble
davant de mi anava l'altiu dolçainer;
quan prop, fent la via, ja estàvem del poble,
soltava jo als aires l'alegrè redoble
i eixia a l'encontre l'estol bullanguen.

Les dones cridaven, lladraven els gossos;
al fi la dolçaina, de tons clamorosos,
les purnes llançava que inflamen els cors.
Quin goig quan creuàvem, triomfants i gloriosos,
la plaça enramada de murta i de flors !

La gent, com omplia balcones i finestres !
quants passos ballaven seguint els seus mestres
de flocs plens i randes, els vius tornejants !
I que moixigangues formaven tan destres
als muscles dels joves muntant els infants :

Rumbosos clavaris - Déu paga estes obres -
bescuits repartien als rics com als pobres;
a vol les campanes sonaven arreu
i en mig aixecant-se de dos canelobres
sortia del temple, pausada, la Creu.

~~XXXXXXXXXX~~

Els nens en els braços alçaven les mares :
en llargues ringleres formats els conirares
coberts desfilaven de negres ringots,
darrere, els que porten la llei en les vares
i els tendres acòlies i els vells sacerdots.

En mig de garlandes , de lliris i roses,
quan bé resplendien, en andes llustroses,
la Verge divina o el Sant titular !
I com esclataven les traques rabioses,
i ¡Vítor ! cridava la gent en passar !

Al vespre, que falles ! quins balls ! que alegria !
mesclant llum i fosca, juntant nit i dia,
per l'aire volava xiulant el coet;
el món tremolava, lo cel s'encenia,
i ni un punt parava lo meu tabalet.

Repica, repica, repica sens treua,
 mon nét; és ma glòria la música teua;
 morí mon bon pare: també el teu morí!
 Fill meu, en tes venes renaix la sang meua:
 repica sens treua, repica sens fi.

Repica i mai paren els teus grats redobles;
 encenguen alegres en tots els cors nobles
 el sant entusiasme que inflama el cor meu
 i estenguen gojosos per viles i pobles
 l'amor de la terra, la glòria de Déu.

Així, el vell parlava
 mig cego i mig sord;
 el nét repicava
 plorant sens conhort.
 De prompte llançava
 un crit agre i fort :
 a l'avi abraçava
 i estava ja mort !

Qui no recorda, després d'haver-la vist, aquesta parella d'home i xic, de dolçainer i tabaleter, en les festes dels pobles o en les festes populars de la ciutat? Parella imprescindible que escampa goig i alegria, formada per un home fet i un infant. El tabalet va al costat de la dolçaina i grans i menuts, en vore-los passar, tenen un somris per al xic, d'aprovació i agraïment perquè el petit tabaleter, de mans lleugeres i ritme vibrant, invita els cors a saltar, alegres, dins la caixa del pit. I aquesta figura tan simpàtica ja, pren en la poesia llorentina una auriola emocional nada, potser, de l'estat d'orfenesa del nen que, a més, perd l'avi que li fon un segon pare. L'ambient, l'escenari de la poesia, el color de festa, l'anar de vila en vila contents i alegres, és cosa tota exterior; per damunt de tot eixe ropatge hi ha el vell que es mor i el nét que, repicant el tabalet, ~~se~~ es queda orfe novament. Eixe és el motiu central de la poesia, la nota viva que li dona valor etern.

Una altra poesia on es conjuga un costum infantil que va desapareixent, amb un tema intrínsecament patriò-

tic és la titulada EL RAT PENAT (pàg.69).Primerament descriu aquest mamífer volador que "de rata té lo pèl, d'ocell les ales" i tot seguit recorda el bàrbar costum dels infants de **ciutat** i de l'Horta, d'anar a acaçar-lo en fer-se fosc :

A vegades els xics, gent sense entranyes,
l'acassen, ben **armats** de llargues canyes ;
i quan l'han capbussat
amb joia gran i cridadissa rara
el claven a una porta, viu encara,
el pobre Rat Penat !

Llorente que tant estimava els infants i ho manifestava encara quan fan eixes entremaliadures pròpies de l'edat, té ací l'expressió dura i condemnatòria de "gent sense entranyes". El rat penat és símbol de València i qui fa mal o tracta de fer mal a la terra on el poeta va nàixer és gent sense entranyes. En el cant tercer d'aquesta mateixa composició, el Rat Penat ha conegut els segles d'or de la nostra Història i els de la Literatura clàssica nostrada. És tard coneix la devallada que ha estat quasi mortal i són els propis valencians qui **més culpes** tenen ~~amb~~ posades en aquesta desfeta. Per això diu :

I amb nostres pròpies mans no amb mans estranyes
com els malignes xics a colps de canyes
t'hem ferit i nafrat !

Ara veiem que "la gent sense entranyes" no són realment els xics que acassen l'animaló i que en veritat poques vegades ho aconseguixen - gràcies a Déu - sino els majorets, els homes, que a colps, i no de canyes precisament, ferixen i nafren l'estimada València.

Estem enterament ja dins el grup de composicions de caràcter patriòtic en les que aquest caríssim sentiment va involucrat amb els records de costums infantils i la idea religiosa. En les també famoses CARTES DE SOLDAT (pàg.171), en la segona carta, l'**enamorat** silenciós de Vicenteta, ferit **al braç**, del Hospital Militar estant recorda la topografia del seu poble :

20

Seguint son carrer, les eres ;
la devesa, més enllà
on buscàvem nius de merles
quan els dos ~~erem~~ erem infants.

I en la tercera carta, veient pròxima la mort, suplica :

Mes germanes, si se casen
i me guarden voluntat
al primer nebot que em donen
el meu nom vullguen ~~posar~~ posar.

Hi ha un lloable costum que no totes les famílies ~~han~~ han practicat però que no ^{és} del tot perdut encara; ~~és~~ és posar el nom del pare al primer fill naixcut, així com el de la mare a la primera filla; el soldat ferit que dic-
ta ~~kaxxxxxx~~ a una mongeta eixes cartes d'un ver i nota-
ble sentiment no podrà tindre fills i desitjant perdurar sobre la terra, si bé ja no podrà ser carnalment, al menys desitja continuar vivint en la memòria familiar amb el nom de pila d'un nebot. Quina tendrò cordial la de Llo-
rente i com sap expressar-la; amb quin art, ben senzillament, capta l'humana desig de perduració terrenal !

Si abans era un fadrí qui lluny del poblet recorda la devesa, els nius de merles i els carrers de la vila, ara és una fadrina que des de la muntanya ha baixat a la ciutat. Potser és una de les tantes joves que han vingut al pia per guanyar-se el pa de cada dia en aquell ofici, abans ufanós i puixant, de la seda. La jove és una ~~de~~ les velluteres que treballen pels porxes de la capital, sentades en la banqueta del teler de fusta. La viva llançadora va i ve sense parar i la teixidora es plany amargament. Està enyorada, recorda el seu poble, la caseta dels seus pares que potser ja no vorà més; recorda quan era xiqueta. EL PLANY DE LA TEIXIDORA (pàg. 207) és d'una alta valor lírica:

Devesa que l'escola
de mos jocs vares ser,
on cabrits i xicalla
follejàvem ensems.
Nius penjants en les branques !

Papallones! Pomells
d'arborsos que arrancàvem
al punxós arborser!

Vegem ara unes quantes pinzellades, temes infantils
que no tenen, dins de la composició corresponent, una gran
importància però que cal fer notar.

De CONVERSA DE NADAL (pàg.329)

.....Senyor, vui és Sant Tomàs.
Fa sixanta anys, sixanta! que a esta casa vinguí:
mos pares me portaren; era jo un garrofi;
ningun any he fet falta....

L'expressió "ser un garrofi" és ^{ben} popular. Llorente feu
el miracle d'escriure literàriament fent-se ben entenedor.
Ell bevia en la fresca vena popular i ennoblí el llen-
guatge del poble.

En la més important de les poesies llorentines, LA
BARRACA. (pàg.117) té uns versos per als xiquets, de mos-
tració que el tema infància és dins del cor del poeta
d'una manera perenne.

Allà entre alfàbegues florides,
en el corral baix l'ample taronger,
mormorejant pregàries beneïdes
la mare agrunsa són infant darrer.

Després, més avant, mentres l'esposa, callada, ou al lluny
la cançó del marit està

.....El fillet dormit a la mamella.

En una composició patriòtica, PRO PÀTRIA (pàg.
175) en un seguici que ix del poblet i fa camí cap al
cementeri on s'ha de celebrar una cerimònia de caràc-
ter patriòtic i religiós, diu que

xics i grans tots van en fila;
davant, la Creu i el Retor.

.....

Tots, compares i comares,
porten el dol en les cares
i fins els infants menuts
van formals, pensius i muts.

22

Ací els xics, no obstant presentar-los en acció ja no són parladors i inquietos, jugadors i saltadors; impressionats per l'acte en el qual actuen són seriosos i capficats. És un contrast que no es pot oblidar perquè, realment, els xics es comporten segons l'ambient en què es troben.

Un dia primaveral de l'any 1899 el Poeta tanca el llibre que té a la mà, corprés per "l'hora baixa", ix de casa passejant "sentint i filosofant" fuig dels sorolls de la ciutat, travessa el riu i pel camí de Barcelona entra en un "populós raval"... Vegeu PASSEGET DE MAIG (pàg. 183)

El llaurador torna a casa,
ix del taller l'industrial,
corren els xics, amb curts passos
passegen els ciutadans.

Els xics, fora de la ciutat tenen més llibertat; corren, corpresos potser també per la llum del cap-al-tard, per la flairor del jardí veí, per la campaneta del convent, pels cants dels ocells que tornen al niu...

Saltem de la ciutat al camp, de la primavera a l'hivern. En aquesta masia que descriu el romans anacreòntic titolat ~~ROSES DE DACSA~~ ROSES DE DACSA (pàg. 275)

La gent gran i menuda
del mas ja està en casa

arroglats vora la llar, junt al foc encés, ^{asseguts} sentats "en cadireta baixa" sopen i

entre genolls i cames
trau el cap la xicalla.

Després hi ha música i ball i roses de dacsca i rialles sanitoses... Llorente no ha oblidat els infants en aquesta petita festa casolana.

cal dir que Llorente tenia un gran interès per les

contalles, llegendes, cançons i històries de l'antigor ? La poesia popular ha d'interessar sempre els poetes i més encara a qui com ell assistia a ~~pedregar~~ una llengua que uns segles abans servia una cultura. Aquestes històries es perden, com es perd tot el folklore; nous romansos substituïxen els vells, oblidats; d'altres, passen de pares a fills, o millor dit, dels avis passen als néts. I són els infants qui les aprenen i ells els qui les obliden, no poques vegades, desgraciadament.

En la composició AL PINTOR SOROLLA (pàg. 189) recorda una d'aquelles cançons plenes d'encant i de poesia i pregunta a l'amic

Pintor, sentires cantar,
sent infant, la cançó aquella
tan dolça de recordar:
"A la vora de la mar
hi ha, brodant, una donzella ?"

Es clar que el "insigne pintor" ha de recordar-la. Sorolla coneixia bé la mar i coneixia bé la platja. Per això la seua paleta tenia tots colors vius i brillants de la vora mar. Sorolla coneixeria aquesta i altres cançons marineres totes elles "ben dolces de recordar". La infància del pintor estava carregada, segurament, de contalles valencianes saturades de llum i de salobre.

I ara que ací es reporta un tema de platja, tan car a Lorente com a Sorolla, vegem com apareixen els infants en LA BARCA NOVA (pàg. 243).

S'ha de batejar una barca i a l'entorn d'ella hi ha una trentena d'homes, molts xics, algunes dones.

Què fan aquests xics ? Naturalment els atrau l'espectacle del bateig, però també un dels incidents propis del bateig, les llepolies que els xics tant estimen:

Mentres tant, la padrina, de goig infantil presa confits tirava a l'aire, i rodant per l'arena, la revolta xicalla llançava alegres crits i es disputava a espentes i colps aquells confits.

De qui ~~era~~ és la barca nova acabada de batejar? D'un mariner que conta la història de la seua vida al Poeta: (24)

Perguí el pare i la mare - Déu els tinga en la glòria -
del colera. Contava jo nou anys. Un parent
tenia una balandra, un hermós bastiment!
En vórem orre i pobre, corrent soït per la platja
me donà un poc d'amparo. Déu que pagat li ho haja!
M'embarqué en la balandra... per a servir a tots:
de la prora a la popa me duïen a calbots.

I així com han fet amb ell, el mariner farà amb els altres
sobre tot amb la família perquè s'ha d'ajudar la desval-
guda i necessitada.

Déu me donà una filla, que és igual a sa mare;
i per a què m'ajude en el govern del bot
ja que fills me falten m'he afillat un nebot.

El mariner es farà vell i creixeran la filla i el ne-
bot afillat. Els casaran, vindran els néts. El nebot serà pi-
lot, capità de la marina mercant i

Tòfol, vell, però alegre, donant-li la mà dreta
a un Tofolet i l'altra a una nova Roseta
i carregant la mare lo menudet al coll
a esperar-lo anirien a la punta del moll.

Un romanç de costums, d'exaltació de la vida campero-
la, és la composició EN LA MUNTANYA (pàg. 63). El Poeta evo-
ca la Història, els costums, les llegendes, els somnis que
un esperit sensible sol tindre quan és lluny de la ciutat.
No oblida la vida casolana, que té més d'un encant sa i
noble, vora el foc de la llar:

Llar on el tronc espetega
i on la roja flama lluu
mentres xiula el vent a fora
i la tempesta retruny!
Llegendes meravelloses
que l'avi conta als menuts,
tots arropidets en cercle
obrint la boca i els ulls!

La descripció és exacta com afirmaran tots els que hagen vixcut a muntanya durant l'hivern. I aquesta d'una cuina muntanyenca apareix novament en la composició dedicada A LA MEMORIA DE VICENT BOIX (pàg.83), l'historiador, a qui Llorente tantes coses espirituals deu, com ell mateix diu :

Amor de pàtria ~~///~~ en mi tu me la infundires.

Aquesta poesia comença així :

~~##axjxpxkix~~ .
Era jo infant petit i t'escoltava
brussent l'esguard, tremolejant el llavi,
com en la nit d'hivern escolta l'avi
el nét pauc, vora l'encesa llar.
Mon esperit un món imaginava
de santes i glorioses fantasies
i ses daurades portes tu li obries
donant-li espai immens per a volar.

Llorente en aquesta poesia fa que parle Boix el qual va fent passar per la imaginació del nen tota la Història de València.

Retornant a les composicions de costums i ~~///~~ a les contalles que en Llorente, com és dit més amunt, no formen compartiments estancs, cal ara consignar la titolada ARRÒS EN ~~///~~ PESSOLS I NAPS (~~///~~ pàg.151) escrita a instàncies del senyor Angel Muro, escriptor de qüestions culinàries el ~~///~~ qual prega al poeta que escriga un elogi d'aquest plat tan popular a València. Llorente es limità a versar en "valencià popular" un conte o succeït que aleshores corria per la ciutat i per l'Horta i que es tenia com a verídica. Cal fer notar que en aquesta composició diu el Poeta, per primera vegada i única, que escrivé el llenguatge popular.

En veritat el llenguatge de Llorente és sempre popular, és entenedor i clar ; però l'artista, el literat, sap manejar-lo artísticament i fer-lo literari com escau de fer al Poeta plenament dotat. Per contra, en aquesta petita composició donada com a de llenguatge popular,

el lingüista no troba cap vocable desfigurat com el possible, de vegades per lleis naturals de corrupció, sol fer sobre tot en llavis infantils, llevat del mot tonta que avui és considerat com un castellanisme i de la preposició en del títol, en lloc del literari ab o amb. 26

Per l'horta, tocant migdia,
plens d'infantil alegria,
ditxosos i satisfets,
tornaven a l'alqueria
dos pobres fematerets.

L'un i l'altre, en escoltar
les dotze, que en so de queixa
els cridaven a la llar,
tingueren una mateixa
idea : la de dinar.

El més menut, que li guanya
a l'altre que l'acompanya
en vòvor, li digué així :
- Si fores el Rei d'Espanya
que dinaries tu vai ?

Alçant el front ple d'arraps
i solta la llengua ~~pronta~~ **pronta**
li contestà : - Pos no ho saps ?
Quina pregunta més tonta...!
Arròs en fessols i naps.

I tu? - afegí lo major.
El menut llançà un sospir
i torcant-se la suor
li replicà : - Què he de dir
si tu has dit ja lo millor ?

Els temes infantils en un esperit tan patriòtic i tan religiós com és el de Llorente no tarden a aparèixer. Vegem el ROMANÇ DELS QUATRE TROVADORS (pàg. 51) d'una fortor valenciana que jo no em trobe en cor de qualificar i que fon premiat per a celebrar a València el sisé centenari de la mort del Rei En Jaume el Conqueridor. En una nota de l'autor que s'inclou en la pàgina 408 d'aquesta edició que ens servix per a redactar les presents notes, es diu que el Certamen se celebrà amb gran magnificència en el claustre del Col·legi del Patriarca. La processó fu-

neral de què es parla en ell fon ordenada per a portar

de la Casa de la Ciutat a la Seu l'espasa i el capell d'aquell Rei les quals coses foren posades sobre un sumptuós cadafal en mig del temple, mentre se cantava una solemníssima missa de Rèquiem i es feia el panegiric del pietós i gloriós monarca.

Els versos en què s'esmenten els infants, són quatre:

L'infant, al si de sa mare
s'acarona mig plorós
i espaordit li demana :
- Mare meua, qui s'ha mort ?

L'infant està davant una manifestació fantasmagòrica, solemne, dolorosa. El poble contempla la processó i amb els majors estan els menuts, atents i tremolosos, fàcils d'impressionar.

La poesia A LA SENYERA (pàg. 101) fon escrita l'any 1881 en ocasió de la solemne entrada de la Senyera a València quan la portaren de Madrid per a assistir a les festes del Centenar de Calderón. Sembla que els elements del Rat Penat vibraren d'indignació perquè en traure la Senyera de València no s'acomplí el ceremonial prescrit des de l'antigor i, en desagravi, en retornar-la, es feu solemnement. En aquesta composició, exaltada i arravatada, feta en honor del "gonfanó de la Ciutat" també el Poeta es recorda dels nens en aquests versos :

Jurem per el nom del pare
que és nostre millor ~~mir~~ espill;
per el bes que cada mare
li dóna a son tendre fill.

Aquests i altres juraments es fan per la glòria de la "Senyera del patri amor!"

El nominatiu "Vicenteta" ha simbolisat València. No era un eufemisme, perquè aleshores no calia usar-ne, ans era una poetisació. Vicenteta tenia totes les millors qualitats que es puguen demanar a una dona, materials i espirituals. Calia estimar Vicenteta pels quatre cantons

i allà on anava ella allà estava València. I un dia, any 1908, va a Barcelona a la festa de l'Amor i de la Poesia. Llorente li ~~l~~ ^{dir} la seua vida des de petita, en un romanç improvisat, VICENTETA EN ELS JOCS FLORALS. (pàg. 317), d'aquesta manera:

Quan obriguí els ulls en nàixer
el cel estava tan clar
que sa llum, fent-se alegria,
dins de l'ànima m'entrà.

Creixquí entre verdes alfàbegues
i rosers i lliris blaus,
cantúries de cadernereres
i calàndries escoltant.
Dins del niu elles cantaven;
jo les oïa cantar
collint flors de primavera
respirant flairors del camp.

I prompte sentí gojosa
que en mon pit embelesat
calàndries i cadernereres
estaven, també, cantant.

Cal renunciar a continuar la transcripció perquè el que segueix ja sobrepassa l'edat de la "donzella infantil". El naixement d'aquesta Vicenteta és ben bé el d'una deesa mitològica per l'ambient en què ve al món i en el que creix fins setir dins del pit les primeres emocions amoroses.

Si unes vegades València és presentada com a una jove garrida i bona, altres vegades la Musa valenciana és la llengua del poble maltractada per propis i estranys. En ~~LLIRIS~~ LLIRIS CAMPESTRES (pàg. 191), diu:

jo, mísera orfeneta, fas niu en la cabanya

en la que l'orfeneta és la Musa, la dolça llengua nostra abandonada i trista. Viu en una cabana, ^{no és, en} els pobles, parlada pels llauradors i pastorets car els ciutadans s'obliden d'ella i l'arraconen menyspreant-la.

Llorente sap i proclama el reactiu que ell aplica

per tal de lloar i enaltir la llengua dels majors i en
 el RAONAMENT PER AL JOCS FLORALS DEL RAT PENAT (pág.223)
 i en quan apareix el tema infantil, diu que cal tindre

Amor a les rondalles i llegendes
 que l'avia canta quan adorm el nen

i demana , a més a més, unes cançons d'amor

per a la pobra mare que ensomia
 mentres agrunsa el dormidet infant.

Però la composició que vibra més emocionada en pol-
 sar aquesta corda de la infantesa i del patriotisme pot-
 ser siga la titolada LES CANÇONS DE LA VIUDA, (pág.195)
 la qual *viuda*

A sos plorosos fills besa i abraça;
 crida al cel - Ampareu-me, ~~XXXXXXXX~~ bon Jesús

i unes estrofes més avant :

Li diuen els veïns i les veïnes :
 - D'aon traus eixes cançons que estàs cantant ?
 No veus que els teus infants els amoïnes,
 que en perdudes grandors ja estan somniant ?
 No els òmpligues el cap de vanaglòries,
 deixant d'eixes cançons, faula o històries,
 i a l'amarg escarment paga tribut.

Calla malcorada la mare, però no oblida ;

Mira sos fills i sense dir paraula
 plorant, plorant, els acarona al cor.

Un dia, però, de la porta de l'alqueria estant, canta re-
 cordant totes les gestes de la seua història.

Per què els cantars de sobte se detenen
 i sona un crit d'angúnia desgarrat?
 La viuda veu a sos infants que vénen
 l'esguard encés, el front il·luminat.

El majoret porta ,arrastrant, l'espasa
del pare mort; les joies de la casa
els altres s'han posat, bandes i creus.
A la mare, dubtosa, què li passa ?
Per què està tremolant de cap a peus ?

És natural, en Llorente la pregunta següent:

Li complau que re~~n~~aixca i prenga vida
l'ardiment de sos ~~fixks~~ pares en sos fills ?

perquè com ha comprés el lector, la pobra vídua d'aquestes cançons no és altra sino València.

Aqueixos dubtes i aqueixes tremolors de la mare vídua són els que sent el Poeta davant la devallada de la llengua maternal. És una obsessió, justificada, la que té Llorente per la mort de l'idioma vernacle. És una obsessió que el porta a escriure aquella poesia que en cap antologia llorentina podria faltar. MAL ENSOMNI (pàg. 303) que en els darrers versos és "mal ensomni enganyador," és un crit d'alarma. El Poeta, passejant per la Ciutat, pregunta als vianants i no li responen perquè no l'entenen.

Passen els xics de l'escola:
estos m'entendran millor
i els pregunte i se me riuen
mirant-me com a badocs.

Desil·lusionat marxa a la serra, de poble en poble i tampoc ^{no} l'entenen més. En una coveta troba una vella que

Acaronat en sa falda
sosté un infant blanc i ros:
canta, grunsant-lo i dormint-lo,
cants que escoltí en mon brassol.
- Fill darrer de ma nissaga,
volgut besnét del meu cor,
tos avis, mos fills, moriren;
també tos pares han mort.

Les que m'amostrà la mare
jo et cante antigues cançons;
les cançons que jo te cante

ningú les canta en el món.

De nostra llengua oblidada
són ja los últims rasons;
eixa llengua dels meus pares
ningú la sap més que jo.

A la non non!

A la non non !

Amostrar-te-la volguera;
Tu no m'entens i t'adorms.
Pobre orfenet ! gents estranyes
t'ensenyaran parlars nous...

La meua vida s'acaba
adéu, petit infantó !
Mon esperit que s'envola
replegar-lo tu no pots.

La nostra parla volguda
en mos fluixos llavis mor;
els aires de la muntanya
s'en duran els darrers mots.

A la non non!

A la non non!

La velle^{ta} centenària
baixa sobre el llit el front;
tanca el ulls; ix de sa gola
un pantaix esgarrifós.

El nen migriu en sa falda;
ella encar parlar-li vol;
entre gemecs tremolosos
perdent-se van ses raons.

Però desperta el Poeta. Està en sa cambra. Tot ha estat
un mal ensomni i no vol creure en la mort de "la dolça
llengua ~~daxnaxxaxkx~~ dels meus avis!"

Aquesta amor a les coses de la terra el porta a un
xovinisme innocent. Les coses valencianes són les millors
del món. Aquelles famoses excel·lències de València que
escriví en "El Regiment de la cosa pública" el menor
ret fiximenis les augmenta Llorente amb una altra, la san-
tedat dels valencians. Vegeu EL VALENCIANISME D'UN XI-

Seguint els usos antics,
un retor, home formal,
anà a una escola rural
per a examinar els xics.

De Doctrina els preguntava
segons li corresponia
i com cadascú sabia,
dret o tort, li contestava.

Un xiquet viu i resolt
a tot va respondre bé
i el mestre al retor digué :
- Este menudet val molt !

A tot quan se li pregunté
trobarà exacta resposta
encara que es busque aposta
el més difícil assunte.

- Qui és el més gran i el primer
dels Sants ? - preguntà el retor;
i ell, sens dubte i sens temor
cridà : Sant Vicent Ferrer !

En oir aquell menut
quedà el retor indecís;
mes prompte brillà el somris
en son rostre complagut.

I tot content exclamà
sense preàmbul ni pròleg :
- No sé si eres bon teòleg,
però eres bon valencià.

Cal parlar de la religiositat de Llorente? Ho trobe balder per als que ja coneixen l'obra poètica del nostre Patriarca i per a les promocions que pugen, aquells que per l'edat no han tingut ocasió de llegir aquest volum de POESIES VALENCIANES, sols cal repetir, ara, que una de les cordes de la lira llorentina és la de la Fe. És bo de recordar que si Llorente és Poeta, amb aquella sana imaginació valenciana, ni truculenta, ni malaltissa, que ha fet la base de la fama d'algun poeta mundial, ell, Llorente, ha estat periodista, acostumat a recollir senzillament, a

reportar exactament les coses vistes. I una cosa vista és el contingut d'aquest parell de versos, clars i transparents, senzills i rítmics de MATINAL (pàg.263)

una vella molt vella se'n va a missa
i la néta major du de la mà.

I una altra cosa vista i vixcuda és el tema de MISSA D'ALBA (pàg.213) l'escenari de la qual tots els valencians reconeixeran en llegir aquesta poesia *puixquè són ben* coneguts el Molí i l'Ermita de Vera de l'horta de Benimaclet. "Records del bon temps passats" anota l'autor com a subtítol de la composició. Llorente, amb els seus pares , passava temporades d'estiu en una caseta de la partida anomenada Platja de la Malvarosa i els diumenges anaven a missa a l'ermiteta de Vera que encara subsistix, tan graciosa i tan lírica com la descriu el Poeta. Literàriament, llevat d'aquesta poesia, l'ermita de Vera no ha tingut cap èxit; no obstant, durant moltes generacions , ha tingut un gran èxit pictòric. Ben pocs dels nostres pintors han deixat d'endur-se en teles, cartons i fulls de paper, la imatge acolorida o no d'aquest simpàtic grup de molí i ermita enclavat enmig de l'esplendor de l'Horta.

La família del Poeta se'n va a missa de matinet; però

el nen petit dormidet deixa
junt a ton llit, en son bressol.

Els pares aprofiten l'ocasió per fer caritat als pobres que, matiners, també van a missa primera; el pare, el cap de casa, el seny ordenador que de totes les cose s'adona diu a l'esposa que pense en la vídua

i en sa xicalla, sempre inquieta,
que en vore *prop* la "Senyoreta"
corre i s'agafa a ton vestit.

Arriben a l'ermiteta, comença la missa que celebra el senyor Vicari i quan alcen Déu, quan alcen l'Hòstia, els feligressos es colpegen el pit i

veuen visions del cel baixades

Aquesta composició és una meravella, una joia, però ací no es reporten sino temes infantils. El lector ja cop-sarà per si mateix la belletat de la MISSA D'ALBA.

Les amistats de Llorente eren nombroses. Relacionat amb els escriptors i poetes de la seua època, una de les que més estimava, d'entre els catalans, era la de mossén Cinto Verdaguier el qual es recordà de l'amic valencià durant el seu viatge a Terra Santa. Amb un branquilló de les oliveres del sagrat Hort de Getsenani feu Verdaguier una creueta que envià a Llorente. Aquest, emocionat, la posà al capçal del llit i escriví la poesia LA CREUETA DE MOSSÉN CINTO (pàg. 273) on manifesta *el desig* de contemplar-la allí tota la vida

i de mà en mà , com joia beneïda
passen-la mos infants als seus infants.

De tal manera agraiïx el Poeta el record del Poeta.

Si aquestes petites coses deixa als fills perquè les estima especialment, ell que és home tan acaroador de la família, com no estimarà les petites grans coses de la seua mare ! Si ell, home de lletres, escriptor d'obres ~~xxxxxxxxxxxxxxxx~~ com la voluminosa HISTORIA DE VALENCIA *id* del gran petit llibre, portal de la renaixença del segle XIX i primer terç del segle actual, el LLIBRE DE VERSOS, com estimaria EL LLIBRE DE MISSA DE LA MEUA MARE (pàg. 295) "el més volgut" d'entre tots els seus llibres, aqueells llibres que formaven una magnífica biblioteca.

Era jo infant; en mon llitet dormia
i en despertar, com santa aparició,
te vea a mon capçal, ple d'alegria,
i tu, plena de ditxa i d'il-lusió.
Dolces memòries.....

El fill, poeta, va recordant la mare i el llibre.

Jo girava les fulles una a una
el front pensívol i l'esguard encés;

quan escontrava un Sant, quina fortuna!
- Mare, te demanava, quin Sant és ?

Quina tendror i quina frescor de vida tenen aquests versos ! I seguix més avant :

I quan les negres lletres ja entenia
seguint mos ulls en els renglons ton dit,
la pregària en ton llibre deprenia
que es gravava per sempre en el meu pit.

Com a cristià Llorente tenia una altra mare: la Verge Maria, Mare de Déu, a la que cantà en diferents poesies. A aquesta Mare nostra, venerada a València sota l'advocació de Mare dels Desemparats, escriví uns goigs als quals composà música el mestre En Salvador Giner. Es canten en la capella de la Verge tots els dissabtes de l'any i tots els dies del novenari que seguix a la diada de la patrona de València excepte el darrer d'aquest mateix novenari en el qual dia, així com en el de la vespra de la festa, se canten uns altres, de lletra més antiga, d'autor desconegut, que inserí Francesc Almarche en el seu volum Goigs Valencians. (3).

En aquests ~~XXXX~~ GOIGS A LA SANTÍSSIMA VERGE MARIA MARE DELS DESEMPARATS (pag.93) no s'obli de la infantesa, de la innocència.

Sempre l'home pena i plora;
plora el gran, plora el petit;
plora aquell que son bé enyora,
plora qui el goja complit;
plora el saber sa impotència;
plora el pecat sa inquietud,
ses tentacions la innocència
i ses lluites la virtut.

Qui no recorda, llegint aquests versos, que la imatge de la Nostra Dona dels Desemparats porta aquells tendres infants sota el mantell i al braç de l'infant Jesús ?

En la poesia titulada A MARIA SANTÍSSIMA (pàg. 43) el Poeta prega a la Verge, per a poder-li cantar a gust, ja que li plauen més els planyes que no els himnes

perquè ma veu ressona adolorida
 dóna-li els plors amb que a la mare crida
 quan es desperta l'innocent infant.

En escriure té present, a bon segur, la imatge de la
 Mare dels Desemparats que recorda més amunt.

Jo viu com encorbes ton front entristida,
 jo viu com tremola ton llavi vermell
 si escoltes que et criden amb veu afeblida
 els orfes que empara ton ample mantell.

A la Verge acudixen el savi i el nici, el pelegrí i el
 presoner, el vell, el llaurador, el desterrat, qui dubta,
 qui dol, qui pena. I el Poeta no oblida la núvia en el
 dia de bodes i, després, quan serà mare :

A tu, pensiva, es reclama
 la verge, quan el donzell
 tot ardent en casta flama
 li posa en el dit l'anell;
 i després quan a tothora
 l'infant, que riu o que plora,
 acarona bé al seu pit;
 i quan amb tendra mania
 en els genolls, nit i dia,
 agrunsa el bressol ja buid.

I tampoc no oblida els menuts famolencs, pobrissons :

A tu el pare s'encomana
 si els fills li demanen pa.

En la poesia llorentina no sempre, naturalment, amb el
 mot "fills" es vol dir "infants" encara que en aquest
 fragment, sí, car solsment demanen pa als pares els fills
 menuts.

En la darrera estrofa ens diu com s'eduquen religio-
 sament els seus propis fills, quan són petits, fent-los
 recordar l'oració ja antiga en sa casa:

L'oració que ma mare de sa mare aprenguera

l'oració que els amonstra ma dolça companyera
als nostres fills, doblant-los els genolls
(en son llit:

Ara caldria parlar de la Pedagogia de Llorente expressa en la seua obra poètica; però això fóra involucrar els temes ~~del~~ els quals no obstant ser referits a la infantesa té, el pedagògic, una tal amplitud que val més deixar-lo a banda i no renunciar a estudiar-lo algun dia.

Una altra de les imatges religioses que ha pres el cor de Llorente és la Moreneta catalana. En els seus viatges a Catalunya l'ha visitada i fervorosament escriví
A LA VERGE DE MONTSERRAT (pàg. 87)

Eixa veu escolta, Reina i Senyora,
i despenjant l'empolsegat llaüt,
com l'infant que en sa mare pensa i plora
plorant de goig tot el camí he vingut.

Tot canta a la Verge Moreneta : el ventijolet, la flor, el núvol,

Te canta el bailet [†] que el ramat guia,

l'anyell, el llaurador, el nauixer, el soldat, la novella desposada;

Te canten els dos junts, el nét i l'avi,

el qui fuig del mal, qui fa el bé, el savi, tota la gent i tota cosa.

La Verge divina viurà en el cor del Poeta, en el cor dels homes, mentre existisca el Montserrat i brame la tempesta entre ses roques. Però també

Mentre l'infant, acaronent-se trobe
en els braços materns grata calor.

Fidel a l' ~~època~~ època, la poesia de Llorente sempre té una anècdota que és la línia melòdica a la qual acompanyen el ritme i la rima retòriques i les imatges poèti-

ques. Els drames i les tragèdies sentimentals són els motius inspiradors d'algunes composicions. FERITS AL COR (pàg. 269), per exemple, és una de tantes d'aqueixa classe. Els fragments on apareixen els temes infantils no donen una idea de l'anècdota i, per tant, per a fer-los entenedors cal explicar el motiu.

Un capellanet canta missa al temps de professar una jove en un convent de mongetes. El capellà esdevé, passats els anys, rector. Viu amb la seua família.

Corrent, saltironant
com fan les cabres,
juga son nebodet,
sense aturar-se.
Alegries d'infant!

Una vesprada, en fer-se fosc, les campanes del pròxim convent de monges, doblen.

Un toc que ou el retor
li dóna espasme.
- Escoltes, nebodet,
eixes campanes?
Toquen en el convent:
algun mort planyen.
Respon el nebodet
sense aturar-se:
- No ho sabeu? A mitjorn
ha mort sor Carme.

Cau el breviari de les mans del capellà i demana a Déu que no el desempare.

El retor celebra la missa de difunts, febrós i l'aca-
bamolt malalt. Criden el metge. Pernolien el retor esglaiat i Déu el cura i salva. Des d'aleshores sa bondat és més gran, sa caritat més manifesta, sa paraula és més dol-
ça :

Li parlava a l'infant
com l'infant parla;
penjaven-se els menuts
de sa sotana.

I dia als gran i als xics
 - Sermó vos falta?
 Ameu-vos. Ahí teniu
 la llei cristiana.

Ja vell molt vell, mor el retor fet un santet i un po-
 brissó. I el Poeta clou aquesta tragèdia amb els versos
 següents :

No oblideu este cas
 malalts de l'ànima:
 les ferides del cor
 sols Déu les tanca.

Una altra tragèdia sentimental és el motiu de la po-
 esia OVELLETA MANSA (pàg. 283). En aquesta, l'enamorada que
 sacrifica el seu voler

Era humil i tendra i bona
 com una ovelleta mansa.
 Son pare, quan la volia!
 Sa mare la idolatrava!
 Fora del llit tots els dies
 l'encontrava en nàixer l'alba;
 a tot gojosa atenia;
 per a tots portava la càrrega.
 Era en lletra molt entesa:
 quan l'hivern les nits allarga
 llibres que el retor li duia
 llegia a tots els de casa.
 Tenia una germaneta
 més jove i d'ella cuidava:
 era son orgull, sa glòria,
 li dia : la meua infanta.
 La petita, més hermosa
 era que l'altra germana.

I un fadrí ric pretén la més jove i la major perd son
 goig. Però s'esforça i cus la roba de la germaneta que va
 a casar-se. I el dia de bodes determina posar-se monja.
 Quan va al convent

A una veu diuen les monges:

- El Senyor Nos l'ha enviada;
per a l'escola de pàrvuls
és la mestra que nos falta.

En vore els menuts deixebles
la novícia com s'encanta!
Pareix que en son pit de verge
un cor de Mare li naixca.

Allí els nebotets encontra
i es commou i es sobresalta;
els ulls se li omplin de llàgrimes
de tant que els besa i abraça.

A son pit els acarona,
d'acaronar-los no es cansa
i quan d'ella se desprenen
un sospir molt fondo exhala.

Lots els dies a l'escola
contenta i alegre baixa
i és, quan entra per la porta,
com si el sol per ella entrara.

No cal resseguir l'anècdota. El lector voldrà assaborir la composició fins la fi d'aquesta ovelleta mansa tan enamorada, tan sacrificada i tan santeta.

I ara, després d'haver escorcollat els temes infantils en la poesia valenciana de Teodor Llorente, em cal declarar que ni el tema està esgotat, ni molt menys, puix que orelles més fines que les meues poden, segurament, captar altres sons tan o més fins que els enregistrats en aquestes notes fetes només per a un possible i ulterior estudi que haurà de redactar algun dia algun esperit crític enamorat de la nostra llengua i de l'obra poètica llorentina.

Carles SALVADOR

Benassal juliol-agost 1944.

(1). Llibret de versos escrit per Teodor Llorente, soci del Rat Penat. València. Teodor Llorente y

C^a, Editors. 1885. Impr. de Domènech,
Mar. 48.

41

(2). Obras completas de Teodoro Lorente. Poesías Va-
lencianas escritas por Teodoro Lorente. Prolee
de M. Menéndez y Pelayo. Quinta edición, au-
mentada ab una nova part de poesías no
comprendidas en anteriores edicions. Valencia.
Establiment Tipografic F. Domènech, S.A.
1936.

(3). Geigs valencians. Sigles XV al XIX. Es-
tudi y publicació per F. Almaraz Váz-
quez. Valencia - MCMXVII

